

युवा वर्गातील मुलांवरील वाढत्या हिंसाचाराबद्दल समाजाला जागरूक करणे

डॉ. अजितकुमार भिमराव पाटील

केंद्रमुख्याध्यापक, राजर्षी शाहू विद्यामंदिर, कसबा बावडा, कोल्हापूर.

Corresponding Author – डॉ. अजितकुमार भिमराव पाटील

DOI - 10.5281/zenodo.18491175

प्रस्तावना:

समाजामध्ये युवा वर्गातील मुलांमध्ये वाढत्या हिंसाचाराबद्दल समाजाला जागृत करणे फार महत्त्वाचे आहे., कारण समाजामध्ये तरुण वर्गामध्ये शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये तसेच महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये हिंसाचाराबद्दल चिंताजनक वातावरण निर्माण झाले आहे असे दिसून येते विद्यार्थी व पालक अस्थिर झालेला दिसून येत आहे. मूल्य संस्कार व मूल्य यांचे समाजामध्ये, कुटुंबामध्ये, नात्यामध्ये समुपदेशनाची गरज आहे .सर्व पालकांना असे वाटते की त्यांचे मूल एक चांगले व्यक्ती व्हावे आणि त्यांच्या नावाला गौरव मिळावा. भारतात, मुले सहसा स्वतःहून प्रौढ होत नाहीत, म्हणून पालक कधीकधी प्रेमाचा आणि कधीकधी कडकपणाचा वापर करून त्यांना शिस्त लावतात. परंतु अनेक वेळा, मुलांना चांगले धडे देण्याच्या उद्देशाने, पालक नकळत त्यांचा मानसिक आणि शारीरिक छळ करत असतात. युनिसेफने केलेल्या एका अभ्यासातून असे दिसून आले आहे की भारतीय कुटुंबांमध्ये शिस्त शिकवण्याच्या प्रयत्नात, 6 वर्षांपर्यंतच्या मुलांवर 30 वेगवेगळ्या प्रकारच्या हिंसाचार केल्या जातात. यामध्ये शारीरिक, शाब्दिक आणि कधीकधी मानसिक छळ देखील समाविष्ट आहे. सर्वेक्षणातून असे दिसून आले आहे की मुले आणि मुली दोघांनाही बालपणात छळ सहन करावा लागतो.

मुलांवरील हिंसाचाराचे प्रकार:

युनिसेफने त्यांच्या सर्वेक्षणात मुलांवरील ३० प्रकारच्या हिंसाचाराचा उल्लेख केला आहे, ज्यामध्ये जाळणे, चिमटे मारणे, चापट मारणे, काठी, बेल्ट, रॉडने मारहाण करणे इत्यादी शारीरिक हिंसाचारात समाविष्ट आहेत. तर दोषारोप करणे, टीका करणे, ओरडणे, अपशब्द वापरणे हे मौखिक हिंसाचाराच्या श्रेणीत समाविष्ट आहेत. याशिवाय, मुलांना अन्न न देणे, त्यांना बाहेर जाण्यापासून रोखणे, भेदभाव करणे, त्यांच्या मनात भीती निर्माण करणे यासारखे छळ भावनिक छळात समाविष्ट आहेत.

मुलांवरील हिंसाचाराची आकडेवारी:

भारत सरकारच्या गृह मंत्रालयाच्या राष्ट्रीय गुन्हे नोंदी विभागाकडून दरवर्षी प्रकाशित होणाऱ्या 'भारतातील गुन्हेगारी' अहवालात असे दिसून आले आहे की २००९ मध्ये बाल बलात्काराचे ५३६८ गुन्हे (मुलांवर होणाऱ्या गुन्हांच्या २२ टक्के), २०१० मध्ये ५४८४ गुन्हे (मुलांवर होणाऱ्या गुन्हांच्या २०.५ टक्के) आणि २०११ मध्ये ७११२ गुन्हे (प्रौढांवर होणाऱ्या गुन्हांच्या २१.५ टक्के) नोंदवले गेले. मुलांविरुद्ध लैंगिक गुन्हांच्या घटनांमध्ये वाढ होतच राहिली. भारतातील गुन्हेगारी अहवाल २०१४ दर्शवितो की पोक्सो कायद्यांतर्गत आणि बाल

बलात्काराखाली अनुक्रमे ८९०४ आणि १३७६६ गुन्हे नोंदवले गेले.

भारतात २०१५ मध्ये पोक्सो कायद्यांतर्गत १४,९१३ गुन्हे दाखल झाले आणि १०,८५४ गुन्हे बाल बलात्काराचे होते. २०१६ मध्ये भारतातील गुन्ह्यांमध्ये पोक्सो कायदा आणि इतर संबंधित आयपीसी तरतुदींतर्गत ३६,०२२ गुन्हे दाखल झाले असे दिसून आले आहे. लैंगिक गुन्ह्यांपासून मुलांचे संरक्षण कायदा २०१२ पोक्सो कायदा हा एक महत्त्वाचा कायदा आहे.

POCSO कायदा:

POCSO कायद्यांतर्गत गुन्हा करण्याचा प्रयत्न केल्यास गुन्ह्यासाठी प्रदान केलेल्या कोणत्याही वर्णनाच्या कारावासाची शिक्षा होऊ शकते, ज्याची मुदत जन्मठेपेपर्यंत असू शकते आणि त्या गुन्ह्यासाठी सर्वात जास्त काळाची कारावासाची शिक्षा होऊ शकते किंवा दंड किंवा दोन्हीही होऊ शकतात (कलम १८). "शिक्षेच्या अटींची गणना करण्यासाठी, जन्मठेपेची शिक्षा ही वीस वर्षांच्या कारावासाच्या समतुल्य मानली जाईल" (भादंविच्या कलम ५७). विशेष न्यायालयाने गुन्ह्याची दखल घेतल्यापासून ३० दिवसांच्या आत मुलाच्या साक्षीची नोंद पूर्ण करणे आवश्यक आहे. या कालावधीत वाढ करण्याची परवानगी विशेष न्यायालयाने कारणे नोंदवून लेखी स्वरूपात दिली पाहिजे (कलम ३४(१)). विशेष न्यायालयाने शक्यतो गुन्ह्याची दखल घेतल्यापासून एक वर्षांच्या आत खटला पूर्ण करणे आवश्यक आहे (कलम ३५(२)).

POCSO कायद्यात शारीरिक किंवा मानसिक अपंगत्व असलेल्या मुलांना पोलीस स्टेशन, दंडाधिकारी आणि विशेष न्यायालयाच्या पातळीवर भाषांतरकार, दुभाषी किंवा विशेष शिक्षक यांच्या मदतीने संवाद साधता यावा यासाठी तरतुदी आहेत. वरील आकडेवारीवरून असे दिसून येते की

दिल्लीतील विशेष न्यायालयांनी शारीरिक अपंगत्व असलेल्या मुलांना दुभाषी प्रदान केले आहेत. तथापि, मुंबईतील सत्र न्यायालयाने POCSO कायद्याची अंमलबजावणी होण्यापूर्वी मानसिक अपंगत्व असलेल्या मुलांना दुभाषी, तसेच मानसिक आरोग्य व्यावसायिक, तज्ञ आणि सहाय्यक व्यक्ती प्रदान केल्या होत्या.

पोक्सो कायद्यांतर्गत (कलम १६ आणि १७) गुन्ह्याला प्रोत्साहन देण्यासाठी शिक्षेची तरतूद आहे. त्यामध्ये एखाद्या व्यक्तीने गुन्ह्याला प्रोत्साहन दिल्याचे कोणत्या परिस्थितीत म्हटले जाते आणि त्यासाठीची शिक्षा देखील नमूद केली आहे - "जर उत्तेजनामुळेच कृत्य केले गेले असेल, तर त्याला त्या गुन्ह्यासाठी प्रदान केलेल्या शिक्षेची शिक्षा दिली जाईल."

प्रमुख तरतुदी:

या कायद्यात मुलाचा जबाब नोंदवताना तपास यंत्रणेला आणि मुलाचा जबाब नोंदवताना विशेष न्यायालयाने दिलेल्या विशेष अधिकारांची तरतूद आहे. प्रक्रियांचे पालन करते.

या कायद्यांतर्गत लैंगिक गुन्ह्यांची तक्रार पोलिसांना करणे प्रत्येकासाठी बंधनकारक आहे आणि तक्रार न करणाऱ्यांना कायद्यात शिक्षा करण्याची तरतूद आहे.

ज्या मुलाविरुद्ध लैंगिक गुन्हा केला जातो त्याची ओळख माध्यमांनी उघड करू नये यासाठी या कायद्यात तरतुदी आहेत.

या कायद्यात विशेष न्यायालये नियुक्त करण्याची आणि त्यांतर्गत सूचीबद्ध केलेल्या गुन्ह्यांसाठी विशेष एनओसी अभियोक्त्यांची नियुक्ती करण्याची तरतूद आहे.

चाचणीपूर्व टप्प्यात आणि चाचणी टप्प्यात मुलांना अनुवादक, दुभाषी, विशेष शिक्षक, तज्ञ, सहाय्यक व्यक्ती

प्रदान केल्या पाहिजेत. आणि गैर-सरकारी संस्थांच्या स्वरूपात इतर विशेष सहाय्य.

मुलांना त्यांच्या पसंतीच्या वकिलाकडून कायदेशीर प्रतिनिधित्व किंवा मोफत कायदेशीर मदत मिळण्याचा अधिकार आहे.

POCSO कायद्याची ठळक वैशिष्ट्ये:

१८ वर्षांखालील व्यक्ती म्हणून मुलांची व्याख्या केली जाते. हा कायदा लिंग तटस्थ आहे, म्हणजेच तो गुन्हेगारीचे बळी आणि गुन्हेगार पुरुष, महिला किंवा तृतीय लिंग असू शकतात हे मान्य करतो. लैंगिक संमतीचे वय १६ वरून १८ वर्षे करते, ज्यामुळे अल्पवयीन मुलासोबतच्या सर्व लैंगिक कृत्यांना गुन्हा ठरवले जाते. लैंगिक शोषणात शारीरिक संपर्क असू शकतो किंवा नसू शकतो हे कायद्याने मान्य केले असले तरी, ते या गुन्हांना लैंगिक अत्याचार आणि लैंगिक छळ म्हणून वर्गीकृत करते. जानेवारी २०१० मध्ये, राष्ट्रीय बाल हक्क संरक्षण आयोगाने (NCPCR) मुलांसाठी काम करणाऱ्या अनेक स्वयंसेवी संस्थांना, जसे की तुलिर-सेंटर फॉर द प्रिव्हेन्शन अँड हिलिंग ऑफ चाइल्ड सेक्सुअल अब्युज आणि HAQ सेंटर फॉर चाइल्ड राईट्सना विधेयकावर चर्चा करण्यासाठी आमंत्रित केले. समितीने विधेयकाचा मसुदा नाकारला आणि प्रस्तावित कायद्याच्या मूलभूत आणि प्रक्रियात्मक पैलूंना संबोधित करणारा पर्यायी मसुदा तयार केला, जो नंतर NCPCR ने मंत्रालयाला सादर केला. १४ नोव्हेंबर २०१२ रोजी मुलांचे लैंगिक गुन्हांपासून संरक्षण (POCSO) कायदा आणि मुलांचे लैंगिक गुन्हांपासून संरक्षण (POCSO) नियम, २०१२ एकाच वेळी लागू झाले. महिला आणि बाल विकास मंत्रालयाने POCSO कायदा, २०१२ च्या कलम ३९ अंतर्गत आदर्श मार्गदर्शक तत्त्वे तयार करण्याचे काम पाहिले. POCSO कायद्याच्या परिणामी, आरोग्य आणि

कुटुंब कल्याण मंत्रालयाचा आणखी एक उपक्रम म्हणजे मुलांच्या वैद्यकीय तपासणीसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे तयार करणे. काळजीवाहकांकडून मुलांवर लैंगिक अत्याचार होण्याचा धोका फ्रेंडली पीटच्या प्रकरणात अधोरेखित झाला, विशेषतः त्यामुळे यशस्वी खटला चालला. सर्वोच्च न्यायालयाने साक्षी प्रकरणात (साक्षी विरुद्ध भारत संघ: (१९९९) ६ SCC ५९) लैंगिक अत्याचाराला तोंड देण्यासाठी भारतीय दंड संहिता (IPC) च्या अपुरेपणावर प्रकाश टाकला. जेव्हा महिला आणि बाल विकास मंत्रालयाने बाल गुन्हेगारी विधेयक (२००९) चा मसुदा प्रसारित केला, तेव्हा कायदा लागू करण्याची प्रक्रिया सुरू झाली जी शेवटी POCSO कायदा बनली. फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम १ आणि न्यायिक मिशनच्या तरतुदीनुसार बाल लैंगिक शोषणाचे खटले नोंदवण्यात आले. अनेक स्वयंसेवी संस्था आणि व्यक्तींनी या समस्येवर प्रकाश टाकण्यात आणि त्यावर लक्ष केंद्रित करण्यात समर्पित भूमिका बजावली. कायद्याच्या कलम ४६ नुसार, कायद्याच्या तरतुदी लागू करण्यात उद्भवणारी कोणतीही अडचण केंद्र सरकार कायदा लागू झाल्यापासून दोन वर्षांच्या आत दूर करू शकते. तथापि, पहिली दोन वर्षे सेवा प्रदात्यांसाठी मार्गदर्शक तत्त्वे अंतिम करण्यात आणि POCSO कायदांतर्गत विशेष न्यायालये नियुक्त करण्यात घालवण्यात गेली.

मुलांवरील गुन्हांची कारणे:

भारतात बहुतेक लोकसंख्या दारिद्र्यरेषेखाली राहते, ज्यामुळे, शिक्षणाचा अभाव आणि अज्ञानामुळे, पालक त्यांच्या मुलांकडे योग्य लक्ष देऊ शकत नाहीत. संयुक्त कुटुंबांचे विघटन हे देखील मुलांकडे योग्य लक्ष देण्यास असमर्थतेचे एक कारण आहे. तसेच, अनेक ठिकाणी, दोन्ही पालक नोकरी करतात, ज्यामुळे ते त्यांच्या

मुलांकडे योग्य लक्ष देऊ शकत नाहीत. तसेच, आजकाल, टीव्ही चॅनेल, मोबाईल फोन आणि चित्रपटांमध्ये बरेच अश्लील दृश्ये पाहिली जातात. मुलांची संख्या वाढल्याने मुलांविरुद्धच्या गुन्ह्यांमध्येही वाढ झाली आहे. शिवाय, लहान मुले तर्क करू शकत नाहीत आणि समजून घेऊ शकत नाहीत आणि त्यांना कोण आणि कोणत्या हेतूने स्पर्श करत आहे हे त्यांना समजत नाही, ज्यामुळे मुलांविरुद्धच्या गुन्ह्यांमध्ये सतत वाढ होत आहे.

लांवरील गुन्हे रोखण्यासाठी उपाययोजना:

गेल्या काही वर्षांतील मुलांवरील गुन्ह्यांच्या आकडेवारीवर नजर टाकली तर हे स्पष्ट होते की मुलांवरील गुन्हे सातत्याने वाढत आहेत. पोक्सो कायद्यात कठोर शिक्षेची तरतूद असूनही, मुलांवरील गुन्हे कमी होत नाहीत. म्हणून, मुलांवरील गुन्हे कमी करण्यासाठी, पालक आणि मुलांना या प्रकरणाची माहिती आणि शिक्षण देण्याची गरज आहे. सध्या, अनेक शाळांमध्ये कायदेशीर साक्षरता शिबिरे आयोजित केली जातात, जिथे न्यायाधीश, वकील आणि पोलिस अधिकारी मुलांना चांगल्या स्पर्श आणि वाईट स्पर्शाबद्दल शिक्षित करतात. मुलांना सांगितले जाते की जर कोणी त्यांना अनुचित हेतूने स्पर्श केला तर त्यांनी त्यांच्या पालकांना, शिक्षकांना आणि त्यांच्या समवयस्कांना माहिती द्यावी आणि त्यांना घाबरण्याची गरज नाही. कायदेशीर साक्षरता शिबिरांमध्ये कायदेशीर कारवाई कशी करावी आणि कायदेशीर कारवाई केल्यास तक्रारदाराला कोणते कायदेशीर उपाय उपलब्ध आहेत याची माहिती देखील दिली जाते. मुलांवरील गुन्हे रोखण्याची प्राथमिक जबाबदारी पालकांची आहे. त्यांनी नेहमीच त्यांच्या मुलांवर लक्ष ठेवले पाहिजे जेणेकरून ते नकारात्मक प्रभावाखाली येत नाहीत याची खात्री करावी. वरील सर्व बाबींवर लक्ष

ठेवले तर मुलांवरील गुन्हे निश्चितच कमी होण्याची शक्यता आहे.

निष्कर्ष:

भारताच्या लोकसंख्येच्या ३७ टक्के आणि जगाच्या लोकसंख्येच्या २० टक्के मुले आहेत आणि ते मोठे होऊन राष्ट्राच्या प्रगतीचा पाया बनतात. बाल लैंगिक शोषण हा एक सामुदायिक चिंतेचा विषय बनला आहे आणि असंख्य कायदेविषयक आणि व्यावसायिक उपक्रमांचा केंद्रबिंदू बनला आहे.

प्रौढांच्या तुलनेत, मुलांना अत्याचार उघड करणे अधिक कठीण वाटते. बालपणातील अत्याचाराचा अनुभव घेतलेल्यांना प्रौढावस्थेत त्याचे दुष्परिणाम जाणवतात, त्यामुळे त्यांचे इतरांशी असलेले नाते आणि त्यांची स्वतःची प्रतिमा आकार घेतात, असे पुरावे आहेत. गेल्या काही वर्षांत, बाल अत्याचाराकडे लक्ष वेधण्यासाठी आणि त्याभोवतीचे मौन तोडण्यासाठी असंख्य प्रयत्न केले गेले आहेत. अलिकडच्या वर्षांत, न्यायालयांनी POCSO कायद्यांतर्गत अनेक गंभीर प्रकरणांमध्ये आरोपींना मृत्युदंडाची शिक्षा देखील सुनावली आहे.

संदर्भ ग्रंथ सूची:

१. पोक्सो कायदा २०१२
२. राष्ट्रीय गुन्हे नोंद
३. (भारतातील गुन्हेगारी अहवाल वर्ष २००९, २०११, २०१४, २०१५, २०१६)
४. दैनिक सकाळ, १८ डिसेंबर २०२५
५. विद्यार्थ्यांसाठी बारा संस्कार: श्री अजितकुमार पाटील, 12:12:2012